

Elintarvikkeiden hintakehitys Suomessa

30.11.2009

Jarkko Kivistö
ekonomisti
rahapolitiikka- ja
tutkimusosasto

Elintarvikkeiden hinnat nousivat nopeasti vuosina 2007 ja 2008 eri puolilla maailmaa. Hintojen nousu alkoi euroalueella vuoden 2007 puolivälissä, mutta Suomessa kuluttajahinnat reagoivat viiveellä ja nousivat vasta tammikuussa 2008. Sen jälkeen suomalaisten elintarvikkeiden hinnat ovat kohonneet enemmän ja pidempään kuin euroalueella keskimäärin. Ilman lokakuussa 2009 toteutettua arvonlisäveron alennusta elintarvikkeiden hinnat olisivat Suomessa edelleen suhteellisesti kalliimpia kuin euroalueella. Mahdollisia selityksiä elintarvikkeiden hintojen nopeampaan nousuun Suomessa ovat energian hinnannousun suurempi vaikutus sekä palkkojen nopea kohoaminen. Elintarvikeketjun tarkastelu osoittaa myös merkkejä siitä, että päivittäistavara-kaupan muiden kustannusten kasvu on syönyt katteita ja lisännyt kustannuspainetta kuluttajaintoihin.

Vuodesta 2007 ruoka on kallistunut Suomessa enemmän kuin muualla euroalueella

Elintarvikkeiden hintojen nousuvauhti oli Suomessa vuonna 2008 selvästi nopeampi kuin muualla euroalueella. Pidemmällä aikavälillä hintakehityksessä ei ole ollut suuria eroja: Suomessa elintarvikkeiden hinnat nousivat vuodesta 1996 vuoteen 2006 kaikkiaan 15 % ja euroalueella 19 %. Kuitenkin esimerkiksi Ruotsissa nousu oli samalla aikavälillä 12 % ja Saksassa vain 8 %. Euroalueen keski-

määräistä hintojen muutosta nopeuttaa Etelä-Euroopan, erityisesti Espanjan, elintarvikkeiden hintojen nopea kohoaminen, mikä kuvastaa pitkälti aiemman matalan hintatason maiden kipuamista kohti euroalueen keskimääräistä hintatasoa elintason kohoamisen myötä. Vuodesta 1996 vuoden 2006 loppuun elintarvikkeiden hinnat ovat nousseet Suomessa 0,7 % koko kuluttajahintaindeksiä vähemmän. Euroalueella kokonaisuudessaan ruoan suhteellinen hinta on laskenut 2 % samalla aikavälillä.

Pidemmän aikavälin tarkastelussa huomio kiinnittyy myös hintasokkeihin, joita koettiin vuonna 2001 eläintautien vuoksi sekä vuosien 2007–2008 aikana elintarvikkeiden maailmanmarkkinahintojen noustessa rajusti. Hintasokkien läpimeno kuluttajahintoihin sekä niiden kesto näyttävät vaihtelevan maittain. Esimerkiksi vuosina 2001–2002 lihan hinta nousi Suomessa enemmän kuin euroalueella. Hinnat alkoivat kuitenkin laskea vuoden 2002 puolivälissä, ja laskua kesti syksyyn 2003. Koko euroalueella välitön hinnannousu ei ollut yhtä suuri kuin Suomessa, mutta sen vaikutus jäi pysyvämmäksi. Lopulta, kun verrataan vuosien 2001 ja 2003 hintoja, Suomessa lihan hinta kallistui vähemmän kuin euroalueella.

Sen sijaan vuosien 2007–2008 elintarvikkeiden maailmanmarkkinahintojen nousu näyttää toistaiseksi jääneen suomalaisten elintarvikkeiden hintoihin ja kohottaneen niitä huomattavasti enemmän kuin euroalueella

keskimäärin. Elintarvikkeiden kuluttajahinnat nousivat tammikuusta 2007 syyskuuhun 2009 euroalueella keskimäärin 5,8 % mutta Suomessa 10,7 %. Hintojen nousu alkoi Suomessa myöhemmin kuin muualla euroalueella, koska meillä kauppa ja teollisuus neuvottelevat hinnoista harvemmin, yleensä kolme kertaa vuodessa. Uudet hinnat tulevat voimaan tammi-, touko- ja syyskuussa. Suomessa hintojen nousu oli tammikuussa 2008 jo riittävän suuri ottaakseen kiinni muun euroalueen aiemmin aloittaman nousun (kuvio 1). Koko vuoden 2008 jatkunut hintojen kohoaminen etäännytti sitten elintarvikkeiden hinnat Suomessa kauemmas euroalueen hinnoista. Arvonlisäveron laskun yhteydessä lokakuussa 2009 elintarvikkeiden hinnat laskivat kaikkiaan 5,6 % syyskuusta. Koska arvonlisäveron kevenemisen vaikutus oli 4,3 %, aitoa hinnanlaskua oli 1,3 %. Ruoan hinta on siis hintasokin

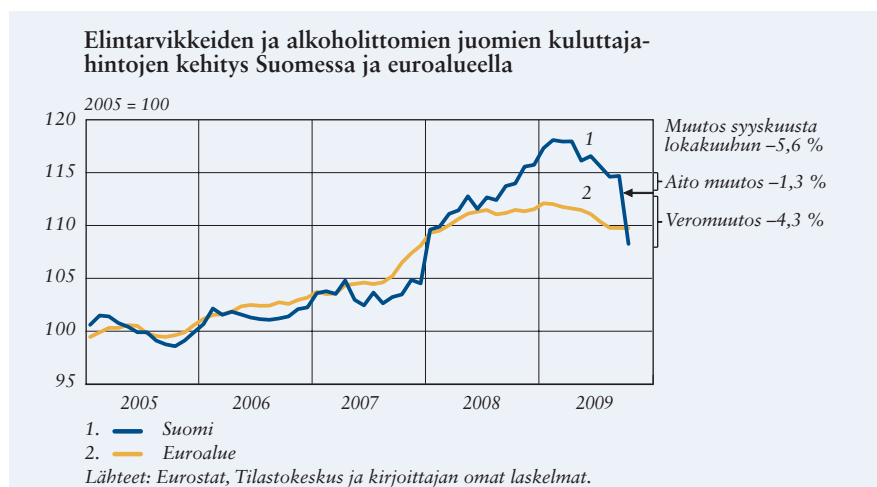
jälkeenkin jäänyt Suomessa edelleen korkeammalle tasolle kuin euroalueella, kun veromuutoksen vaikutusta ei oteta huomioon.

Onko suomalaisessa elintarvikkeetjussa erityisiä syitä siihen, miksi hinnat nousivat vuosina 2007–2009 enemmän kuin euroalueella keskimäärin? Ennen kuin tähän kysymykseen voidaan vastata, on syytä tarkastella, missä elintarvikeryhmissä hintakehitys on poikennut merkittävästi euroalueen vastaavasta kehityksestä. Lopuksi tarkastellaan elintarvikkeekaudan erityispiirteitä Suomessa ja pohditaan mm. kilpailullisuuden ja hintakehityksen välisiä yhteyksiä.

Liha ja maitotuotteet kallistuivat Suomessa enemmän kuin euroalueella

Suomessa on kaksi elintarvikeryhmää, joiden hinnat ovat kehittyneet eri tavalla kuin euroalueella: maitotuotteet ja liha (kuvio 2). Maitotuot-

Kuvio 1.

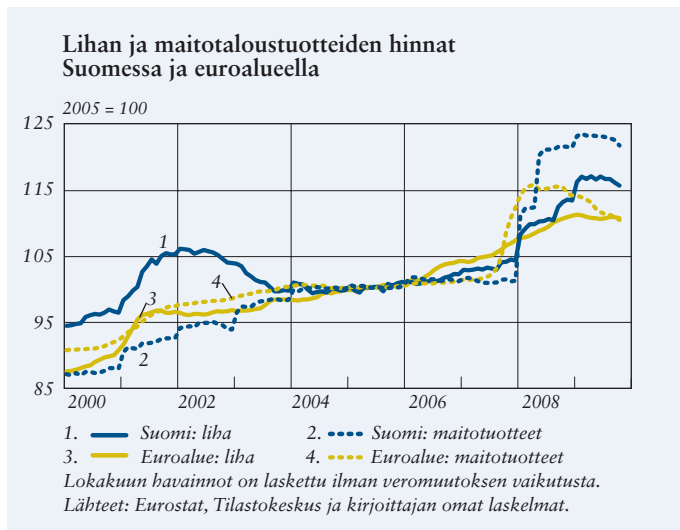

Vihannesten hinnat nousivat poikkeuksellisen korkealle.

teiden hintojen korotukset tammi- ja toukokuussa 2008 nostivat hintoja enemmän kuin euroalueella toteutetut aiemmat korotukset. Esimerkiksi Saksassa maidon tuottajahinnat alkoivat laskea jyrkästi jo vuoden 2008 puolivälissä, ja tämä näkyi nopeasti myös maan kuluttajahinnoissa. Sen sijaan Suomessa kuluttajahintoihin tehtiin vielä yksi korotus vuoden 2009 alussa, minkä jälkeen hinnat ovat laskeneet vain lievästi. Maitotuotteiden hintataso oli Suomessa Eurostatin hintatasoaindeksin mukaan aiemmin lähellä EU:n vanhojen jäsenmaiden (EU15) keskitasoa, mutta viimeaikainen hintojen kallistuminen on nostanut sen selvästi korkeammaksi. Eurooppalainen hintapaine näkyy sen sijaan suomalaisen voinin hinnassa, joka on laskenut tuntuvasti viime kuukausina.

Lihat tuotteiden hinnat alkoivat nousta euroalueella vuodesta 2006 lähtien nopeammin kuin Suomessa.

Kuvio 2.

Lihan hinta kohosi kuitenkin Suomessa vuoden 2008 alussa voimakkaasti, ja nousu jatkui niin, että hintakehitys ensin otti kiinni euroaluetta ja sitten erkani euroalueen kehityksestä selvästi. Vuonna 2009 hintojen nousu on pysähtynyt sekä Suomessa että euroalueella, mutta Suomessa lihan hintataso on nyt selvästi korkeampi suhteessa euroalueeseen kuin ennen vuotta 2008, jolloin Suomen hintataso oli erilaiset verokannat huomioon ottaen noin EU15-maiden keskitasoa.

Muista elintarvikeryhmistä vihannesten hinnat ovat vaihdelleet Suomessa tyypillisesti voimakkaammin kuin euroalueella yleensä, mutta pidemmällä aikavälillä hinnat ovat nousseet samaa vauhtia (kuvio 3). Pääsyy tähän on kotimaisen tuotannon vaihtelu vuodenaikojen mukaan. Kesällä 2008 vihannesten hinnat olivat Suomessa alhaiset, mutta nousivat loppuvuoden 2008 ja alkuvuoden 2009 aikana poikkeuksellisen korkealle, kun mm. Espanjan kylmä sää verotti satoa ja nosti tuontivihannesten hintoja. Kesällä 2009 palattiin taas normaalille hintatasolle. Vihannesten hintakehitys on yksi syy siihen, miksi elintarvikkeiden hinnat nousivat Suomessa edelleen vuoden 2008 lopussa ja miksi hinnat ovat laskeneet vuoden 2009 alkupuolella.

Leivän ja muiden viljatuotteiden hintakehitys on ollut puolestaan varsin samansuuntaista sekä Suomessa että euroalueella. Tämän tuoteryhmän hintataso oli kuitenkin jo ennen ruoan

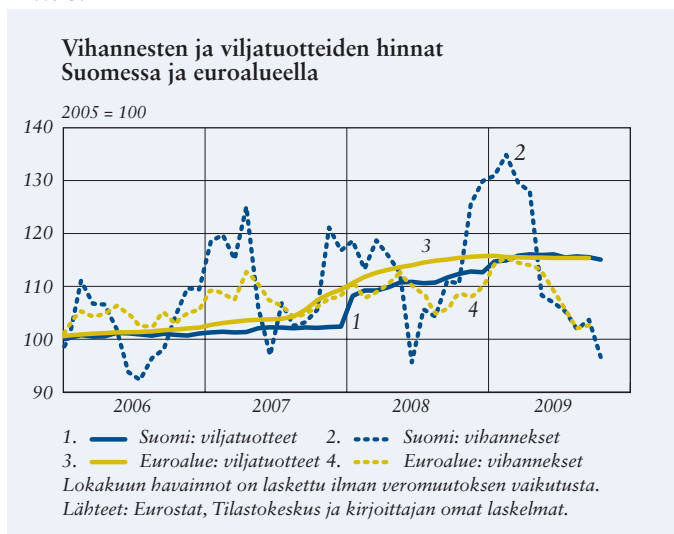
hinnannousua Suomessa noin 30 % korkeampi kuin Euroopan unionin vanhoissa jäsenmaissa. Viljatuotteiden hinnat eivät ole nousun jälkeen juuri laskeneet muuallakaan euroalueella.

Se, että suomalaisten elintarvikkeiden hinnat eivät ole vielä laskeneet kuten euroalueella, johtuu siis pääosin maitotuotteiden ja lihan hinnan erilaisesta kehityksestä. Eroa kasvat-
taa myös öljyjen ja rasvojen sekä muiden sekalaisten ruokavalmisteiden hintakehitys.

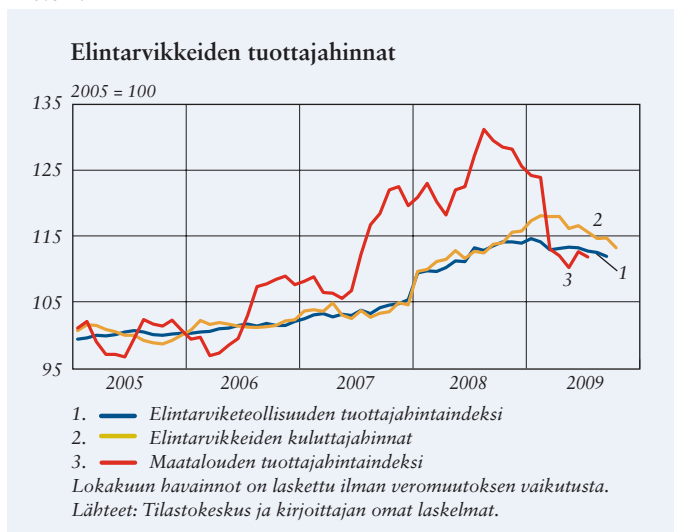
Miksi ruoka kallistui Suomessa enemmän kuin muualla euroalueella?

Kuluttajahintojen nousun suuruutta ei voida selittää yksin maatalouden tuottajahintojen kehityksellä. Maatalouden tuottajahinnat alkoivat Suomessa nousta jo kesällä 2007 (kuvio 4). Tätä nousua selittää erityisesti viljan tuottajahintojen voimakas kohoaminen maailmanmarkkinahintojen vanavedessä. Lisäksi energian kallistuminen kasvatti maatalouden panoskustannuksia voimakkaasti. Maatalouden tuottajahintojen kehitykseen nähden kuluttajahinnat ovat kehittyneet maltillisesti. Tätä selittää raaka-aineen suhteellisen pieni osuus lopputuotteiden hinnoista: esimerkiksi varsinaisen viljaraaka-
aineen kustannus leivässä on vain noin 5 % leivän kuluttajahinnasta. Toisaalta esimerkiksi maidon kuluttajahinta on noussut jopa enemmän kuin sen tuottajahinta. Vuonna 2008 maidon tuottajahinta nousi keskimäärin 16 % edellisvuotisesta.

Kuvio 3.

Kuvio 4.

Samassa ajassa maidon kuluttajahinta kallistui 23 %. Lihan tuottajahinnan kehitys on suurin piirtein samanlainen kuin lihatuotteiden kuluttajahintojen kehitys. Muuhun Eurooppaan verrattuna suomalaisen maatalouden tuottajahinnat näyttävät seuraavan eurooppalaisia hintoja viiveellä.

Elintarviketeollisuuden tuottajahintojen ja kuluttajahintojen erilainen

Elintarvikkeiden kuluttajahintojen nousu selittyy osin energian hinnan ja kuljetuskustannusten kohoamisella.

kehitys saattaa viitata kaupan katteen kasvuun. Teollisuuden tuottajahinnat ovat kehittyneet elintarvikkeiden kuluttajahintojen kanssa hyvin samaan tahtiin lukuun ottamatta vuoden 2008 loppua (kuvio 4). Kuluttajahintojen erkaantumiseen vuoden 2008 lopussa vaikutti todennäköisesti osaksi tuorevihannesten poikkeuksellinen hintakehitys, joka ei näy samalla tavalla teollisuusjalosteiden hinnoissa. Elokuussa 2009 vihannesten hinnat olivat jo alempana kuin vuotta aiemmin, eivätkä ne siksi voi selittää tuottaja- ja kuluttajahintojen välille syntynyttä eroa.

Energian suurempi hinnannousu voi selittää osan elintarvikkeiden nopeammasta hintakehityksestä. Alkutuotannon ja teollisuuden kustannuksista erityisesti energian hinta vaihteli vuonna 2008 poikkeuksellisen voimakkaasti. Energian hinta on Suomessa noussut parin viime vuoden aikana nopeammin kuin euroalueella keskimäärin. Suomessa energia on kallistunut vuoden 2007 alusta syyskuuhun 2009 noin 13 %, kun euroalueella nousu oli vain 6 %. Vuosituhannen alkupuolella energia kallistui Suomessa selvästi hitaammin kuin euroalueella. Suomessa energian kulutus elintarviketejussa lienee suurempi mm. pitkien välimatkojen ja lämmityskulujen vuoksi.

Kuljetuskustannuksiin vaikuttava dieselpolttoaineen hinta on talouden taantumien myötä laskenut Suomessa samalle tasolle kuin vuonna 2007 ja on hyvin lähellä euroalueen

keskiarvoa. Kuljetusalan muut kustannukset korkokustannuksia lukuun ottamatta ovat kasvaneet edelleen vuonna 2009, ja kokonaisuudessaan alan kustannukset olivat kesäkuussa 2009 noin 10 % korkeammat kuin tammikuussa 2007.

Elintarviketeollisuuden työntekijöiden ansiokehityksessä ei ole havaittavissa suuria eroja Suomen ja euroalueen välillä vuosina 2007–2008. Suomessa elintarviketeollisuuden työntekijöiden ansiot olivat vuoden 2008 lopussa 3,8 % suuremmat kuin vuotta aiemmin. Euroalueella elintarviketeollisuuden palkat nousivat samassa ajassa 3,4 %. Elintarviketeollisuuden palkkakulut Suomessa kasvoivat kuitenkin Tilastokeskuksen tilinpäätöstilastojen mukaan vain 1,8 %, koska samaan aikaan työntekijöiden määrä väheni. Elintarviketeollisuuden kannattavuus heikkeni vuoden 2008 ennakkotietojen mukaan hieman. Käyttökate suhteessa liiketoiminnan tuottoihin supistui 7,9 prosentista 7 prosenttiin.

Vuosina 1995–2005 elintarviketeollisuuden työntekijöiden nimellisasiot kasvoivat Suomessa yhteensä yli 31 %, kun euroalueella kasvua kertyi vain noin 18 %. Samaan aikaan elintarviketeollisuuden työn tuottavuuden paraneminen oli kuitenkin Suomessa euroalueen huippuluokkaa Irlannin jälkeen, lähes 6 % vuodessa.¹ Näyttää siltä, että tuottavuuden kasvun avulla elintarviketei-

¹ Bukeviciute – Dierx – Ilzkovitz (2009).

den tuottajahintojen kehitys pysyi näinä vuosina maltillisena ja kauppa pystyi neuvotteluvoimansa avulla välittämään hyödyn maltillisena hintakehityksenä kuluttajille.

Kaupan alalla työvoimakustannukset lisääntyivät vuonna 2008 Suomessa noin 2 prosenttiyksikköä nopeammin kuin euroalueella. Vähittäiskaupan tuottavuuden kehitys on kuitenkin Suomessa ollut hieman nopeampaa kuin euroalueella keskimäärin, noin 3 % vuodessa.² Kahtena aiempana vuotena kaupan alan työvoimakustannukset kasvoivat euroalueella nopeammin kuin Suomessa.

Keskeiset syyt elintarvikkeiden hintojen nousuun näyttävät liittyvän muiden kulujen kuin palkkakustan-

nusten kasvuun. Tilastokeskuksen kaupan tilinpäätöstilasto osoittaa, että päivittäistavarakaupan toimialan yritysten yhteenlaskettu myyntikate on kasvanut vuoden 2000 noin 20 prosentista vuoden 2008 ennakkotietojen mukaan jo 27 prosenttiin liikevaihdosta (taulukko). Myyntikate kertoo karkeasti osto- ja myyntihinnan eron, jolla yritysten pitää kattaa omat kustannuksensa. Kun myyntikatteesta vähennetään kulut ulkopuolisten palveluiden käytöstä, henkilöstökulut ja liiketoiminnan muut kulut, päädytään käyttökatteeseen, jolla voidaan arvioida yrityksen kannattavuutta. Päivittäistavarakaupan henkilöstökulut kasvoivat 9,5 % vuonna 2008, mutta niiden osuus liikevaihdosta pysyi ennallaan. Sen sijaan liiketoiminnan muut kulut kasvoivat

² Bukeviciute – Dierx – Ilkovitz (2009).

Taulukko

Päivittäistavarakaupan toimialojen yritysten tilinpäätöstilasto				
Päivittäistavarakauppa (TOL 2002)	2000	2006	2007	2008 (ennakko)
TULOKSEN MUODOSTUMINEN, milj. euroa				
<i>Liikevaihto</i>	10 207	12 433	13 255	14 454
<i>Aine- ja tarvikkeikäyttö sekä varastojen muutos</i>	-8 132	-9 354	-9 914	-10 506
Myyntikate	2 075	3 079	3 341	3 949
<i>Myyntikate liikevaihdosta, %</i>	20,0	25,0	25,0	27,0
<i>- Ulkopuoliset palvelut myyntikatteesta, %</i>	1,0	3,0	3,0	3,0
<i>- Henkilöstökulut* myyntikatteesta, %</i>	46,0	40,0	39,0	36,0
<i>- Liiketoiminnan muut kulut myyntikatteesta, %</i>	37,0	43,0	42,0	48,0
Käyttökate**	446	537	616	603
<i>Käyttökate liikevaihdosta, %</i>	4,4	4,3	4,7	4,2
Tilikauden tulos	356	447	353	290
<i>Tulos liikevaihdosta, %</i>	3,5	3,6	2,7	2,0
* Sisältää laskennallisen palkkakorjauksen.				
** Sisältää myös liiketoiminnan muut tuotot.				
Lähteet: Tilastokeskus, tilinpäätöstilasto ja kirjoittajan omat laskelmat.				

*Päivittäistavara-
kaupan myyntikate
kasvoi mutta
kannattavuus
heikkeni.*

vuonna 2008 lähes 34 % vuodessa. Muut kulut sisältävät vuokra- ja kiinteistökulut, laite- ja esinevuokrat, vakuutus- yms. varmuuskulut, valvonta-, tarkastus- ja jäsenmaksut sekä muut sellaiset kulut, joita ei lueta muihin eriin. Muiden kulujen kasvu söi kannattavuutta siten, että käyttökate heikkeni vuonna 2008.

Muiden kulujen voimakkaan kasvun tarkka syy ei selviä Tilastokeskuksen tiedoista. Saattaa olla, että esimerkiksi liikekiinteistöjen hintojen nousu ja kilpailu parhaista kauppapaikoista ovat nostaneet liiketilöiden vuokria poikkeuksellisen paljon. Kauppapaikkojen rakentaminen on myös osin siirtynyt kauppaliikkeiltä kiinteistökehitysyhtiöille. Kiinteistö-sijoittajien suurempi tuottovaatimus on saattanut tuoda elintarvikeketjuun uuden vuokria nostavan kustannuserän. Myyntikatteen kasvu kertoo myös kaupan merkityksen lisääntymisestä elintarvikeketjussa. Kehitys on jatkunut samansuuntaisena koko 2000-luvun teollisuuden ja maatalouden merkityksen pienentyessä elintarvikkeiden hinnanmuodostuksessa.³

Kaupan kilpailutilanne Suomessa

Päivittäistavarakauppa on Suomessa poikkeuksellisen keskittynyttä. S-ryhmän markkinaosuus oli 42 % vuonna 2008 ja K-ryhmän 34 %. Suomen Lähikaupalla oli 11 prosentin ja Lidlillä 5 prosentin markkinaosuus. Keskittyneisyys on kasvanut viime

vuosina yritysjärjestelyiden myötä. Päivittäistavarakauppaa voidaan luonnehtia siten oligopolistiseksi markkinaksi.

Sinänsä oligopolin olemassaolo ei välttämättä tarkoita, että yritysten toiminta olisi tehotonta tai että hintataso olisi korkeampi kuin tilanteessa, jossa yritysten määrä on suurempi. Voi olla, että oligopoli on syntynyt kilpailevien yritysten tehostaessa toimintaansa saavuttaakseen riittävän suuren markkinaosuuden. Epäilemättä päivittäistavarakaupan alalla keskittymisellä on Suomessa haettu ja saatu toimintaan tehokkuusetuja. Suurilla hankintamäärillä on pystytty laskemaan hankintahintoja ja päästy hyötymään teollisuuden tuottavuuden paranemisesta. Ketjuuntumisella on saatu myös markkinoinnissa skaalasetuja. Lisäksi suurilla kaupan yksiköillä haetaan tehokkuusetuja. Osittain tämä hyöty välittyy myös kuluttajille: hinnat hypermarketeissa ovat usein alhaisemmat kuin vaikkapa pienissä lähikaupoissa.

Talousteorian mukaan yritykset reagoivat oligopolitilanteessa toistensa käyttäytymiseen. Yritykset tietävät toimillaan olevan vaikutusta muiden oligopoliryitysten toimintaan. Hintojen laskeminen johtaisi väistämättä muidenkin yritysten hintojen laskuun ja mahdollisesti tappiolliseen hintasotaan. Hintojen nostaminen voi taas johtaa markkinaosuuden menetykseen. Oligopolitilanne voi siten johtaa jäykkään hinnoitteluun.

Päivittäistavarakaupassa hintakampanjat ja ns. sisäänvetohinnat

³ Arovuori – Karikallio – Pyykkönen (2009).

ovat olleet Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaissa, yleisempiä kuin esimerkiksi Saksassa ja Ranskassa.⁴ Viime vuosina kanta-asiakasjärjestelmien käyttö on laajentunut voimakkaasti. Järjestelmien kuluttajille tuotamat hinta- ja edut (bonukset tai kanta-asiakasalennukset) eivät välity virallisiin hintatilastoihin.

Mutta kilpailua voidaan käydä muutenkin kuin hinnoilla: valikoiman laajuudella, sijainnilla, palveluilla ja aukioloajoilla. Asiakastutkimuksissa on havaittu, ettei hintataso ole ensisijainen valintakriteeri asiakkaille, vaan tärkeämmäksi koetaan kaupan sijainti, valikoima ja kanta-asiakasedut.⁵ Valikoimien laajuuden suhteen Suomessa ollaan Ruotsia paremmassa tilanteessa ja lähellä eurooppalaista tasoa.⁶ Lisäksi ulkomaisen kilpailijan mukaantulo ja hintojen viimeaikainen nousu ovat saaneet suuret kaupan toimijat lisäämään halvemman hintaluokan tuotteiden tarjontaa. Siinä mielessä kilpailu näyttää toimineen kuluttajan eduksi. Kaupan alan tavoitteena on myös vapauttaa mietojen alkoholijuomien ja käsikauppalaakkeiden myynti päivittäistavara- ja elintarvikkeisiin. Myös aukioloaikojen laajentaminen lisää kilpailumahdollisuuksia, mutta kuluttajahintoihin sillä tuskin on ainakaan alentava vaikutusta.

Harvaan asutussa maassa päivittäistavaramyymälöiden verkosto ei ole vertailtavissa Keski-Euroopan

myymäläverkostoon. Lisäksi asiointimatkat ovat pidentyneet kaupan keskittyessä asutuskeskuksiin. Kaupan sijaintikysymyksissä on kaavaviranomaisilla Suomessa suuri rooli, ja kilpailunäkökohdat pitäisi ottaa huomioon myös kaavoituksessa. Kaupan suuryksiköiden sijainnin säätelyn koetaan kaupan alalla rajoittavan sekä kotimaista että mahdollista ulkomaista kilpailua. Kaupan yksiköiden sijoitukseen liittyy yleisesti rajoituksia muuallakin. Esimerkiksi Saksassa kaavoitusmääräysten katsotaan vaikuttaneen ns. laatikkomyymälöiden suureen osuuteen.⁷ Kilpailu kauppapaikoista saattaa kuitenkin johtaa kohtuuttomaan kustannusten kasvuun.

Onko hintakehitys osoitus puutteellisesta kilpailusta Suomessa?

Hintojen *nousu* tai *lasku* ei sellaisenaan kerro kilpailusta tai sen puutteesta. Kilpailu voi esimerkiksi olla niin kovaa, ettei yhdelläkään toimijalla ole mahdollisuutta enää tinkiä katteistaan, minkä vuoksi kaikki kustannusmuutokset joudutaan viemään lopputuotteiden hintoihin. Toisaalta sama lopputulos voi syntyä tilanteessa, jossa kilpailua ei ole riittävästi. Yritykset voivat siirtää kustannusten muutokset suoraan hintoihin, koska niiden ei tarvitse pelätä kilpailijan reaktiota eikä markkinaosuuksien menetystä.

Kilpailu kauppapaikoista saattaa johtaa kohtuuttomaan kustannusten kasvuun.

⁴ Nordic Food Markets (2005).

⁵ Päivittäistavara- ja elintarvikkeiden kauppa ry (2004).

⁶ Nordic Food Markets (2005).

⁷ Nordic Food Markets (2005).

Vuonna 2008 Suomen elintarvikkeiden hintataso nousi 25 % EU-maiden keskiarvoa korkeammaksi.

Sen sijaan korkea *hintataso* voi olla osoitus heikosta kilpailupaineesta. Euroopan yhdentymisen on odotettu pienentävän maiden välisiä hintaeroja pitkällä aikavälillä. Osin näin on käynytkin, sillä uusissa EU-jäsenmaissa elintarvikkeiden hinnat ovat nousseet lähemmäs eurooppalaista keskiarvoa. Kalliin hintatason maissa liikettä kohti keskiarvoa on vähemmän, mutta esimerkiksi Ranskan ja Saksan suhteellinen hintataso on laskenut lähelle keskiarvoa. Suomessa elintarvikkeiden hinnat laskivat markkinoiden avautuessa heti EU:hun liittymisen jälkeen vuonna 1995 yli 6 %. Suomen elintarvikkeiden hintojen taso suhteessa muihin EU-jäsenmaihin säilyikin vuoteen 2007 asti suunnilleen vuoden 1999 tasolla, jolloin hinnat olivat Suomessa noin 20 % korkeammat kuin EU27-maissa keskimäärin. Vuonna 2008 Suomen elintarvikkeiden hintataso nousi Eurostatin tietojen mukaan jo lähes 25 % korkeammaksi kuin EU27-maiden keskiarvo. Niinpä EU:hun liittymisen yhteydessä saavutettua suhteellista hintaetua on menetetty. Arvonlisäveron erot selittävät tästä hintatasoerosta karkeasti arvioiden noin 10 prosenttiyksikköä.

Elintarvikkeiden hintatasoeroja on selitetty empiirisesti suurilla työvoimakustannuksilla.⁸ Samassa tutkimuksessa löydettiin myös yhteys hintatason ja maan väestömäärän välillä.

⁸ Aalto-Setälä –Nikkinen – Pagoulatos (2004).

Johtopäätös oli, että pienessä maassa vähäisempi kilpailu selittää kalliimpia hintoja. Ruotsissa on eräässä tutkimuksessa arvioitu heikon kilpailun selittävän noin puolet havaitusta hintaerosta EU-maiden keskiarvoon.

Lisäksi on muistettava, että myös useiden muiden tuotteiden ja palveluiden hintataso on Suomessa korkea: OECD:n tietojen mukaan kulutushyödykkeiden hintataso oli yli 20 % korkeampi kuin OECD-maiden keskiarvo vuonna 2005. Kuluttajilla on yleisesti Euroopassa myös taipumus preferoida kotimaisia elintarvikkeita, millä voi olla vaikutus myös tilastoituihin hintatasoon, mikäli kotimaiset tuotantokustannukset poikkeavat eurooppalaisesta keskitasosta.

Toimialan kilpailullisuutta voidaan kuvata erilaisilla indikaattoreilla. Perinteinen tapa on verrata yritysten kannattavuutta tai toimialan keskittyneisyyttä. Näiden mittareiden tulkinta ei kuitenkaan ole yksiselitteistä: toimialan keskittyneisyys voi olla tulosta voimakkaasta kilpailusta, jossa tehottomampia kilpailijoita on karsiutunut pois. Tai kilpailun kiristyessä tehokkaampien yritysten – joilla on myös parempi kannattavuus – markkinaosuus voi kasvaa, mikä johtaa koko toimialan markkinaosuuksilla painotetun kannattavuuden kasvuun.

Tutkimus, jossa selvitettiin keskittymisen ja markkinavoiman vaikutusta Suomen elintarvikkeiden hintoihin, osoitti, että suurilla kaupan yrityksillä on isommat voittomarginaalit

kuin pienillä.⁹ Myös tilinpäätöstilasto tukee tätä havaintoa. Yksittäisten kauppajen tehokkuuserot johtivat kuitenkin siihen, että suurten kauppajen hinnat olivat alhaisemmat kuin pienten. Tutkimuksen johtopäätös oli silti, että keskittymisellä haetaan markkinavoimaa ja parempia voittomarginaaleja eikä niinkään tehokkuushyötyjä.

Kauppa- ja teollisuusministeriön selvityksen mukaan kilpailun havaittiin kiristyneen palveluissa eniten juuri päivittäistavarakaupan toimialalla vuosina 1994–2004¹⁰. Tutkimuksessa käytetyt kilpailuindikaattorit osoittivat kuitenkin vain muutoksen suuntaa, eivät niinkään kilpailun voimakkuutta sinänsä. Tutkimustulosta tukee myös aiempi vähittäiskaupan kansainvälistymisestä tehty selvitys¹¹, jossa osoitettiin ulkomaisen kilpailijan tulon kiristäneen hintakilpailua ja alentaneen hintatasoa sekä pienentäneen katteita ja kannattavuutta paikallisesti vuosina 2002–2003.

Arvonlisäveron laskusta helpotus suomalaisten ruokalaskuun

Elintarvikkeiden hintojen euroalueen hintakehitystä nopeampi nousu Suomessa vuosina 2008–2009 johtui lähinnä maito- ja lihatuotteiden sekä vihannesten hintakehityksestä. Myös elintarvikeketjun kustannukset, kuten

energiakulut ja työvoimakustannukset, kasvoivat Suomessa nopeammin kuin euroalueella. Energian hinnan nousulla oli lisäksi suurempi vaikutus Suomessa. Myös päivittäistavarakaupan muiden kustannusten kasvu on syönyt katteita ja lisännyt kustannuspainetta kuluttajahintoihin. Kustannusten kasvun takana saattavat olla kaupan kiinteistökulut, joiden suurenemista ovat vauhdittaneet liikekiinteistöjen hintojen nousu ja kilpailu kauppapaikoista. Sikäli kuin nämä kustannukset voidaan siirtää kuluttajan maksettaviksi, kuluttajan kannalta edullisempi tapa kilpailla markkinaosuuksista olisi hintakilpailu. Elintarvikkeiden arvonlisäveron muutos toi helpotusta suomalaisten ruokalaskuun, mutta ilman sitä ruoan hinta olisi Suomessa kallistunut kansainvälisen hintasokin vuoksi euroalueen hintoja enemmän.

Asiasanat: elintarvikkeet, hinnat, kustannukset, kilpailu

⁹ Aalto-Setälä (2002).

¹⁰ Maliranta – Pajarinen – Rouvinen – Ylä-Anttila (2007).

¹¹ Kiuru – Mankinen – Niilola – Pulkkinen – Riipinen (2004).

Lähteet:

Aalto-Setälä, V. (2002) The Effect of Concentration and Market Power on Food Prices: Evidence from Finland. *Journal of Retailing*. Vol. 78, Issue 3.

Aalto-Setälä, V. – Nikkilä, M. – Pagoulatus, E. (2004) Elintarvikkeiden hintaerojen syyt Euroopan maiden välillä. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 5/2004.

Arovuori, K. – Karikallio, H. – Pyykönen, P. (2009) Markkinoiden yhdenmisen vaikutukset elintarvikkeiden hinnanmuodostumiseen Suomessa. PTT-katsaus 2/2009.

Bukeviciute, L. – Dierx, A. – Ilzkovitz, F. (2009) The functioning of the supply chain and its effect on food prices in the European Union. *European Economy*. Occasional Papers No 47.

Kiuru, P. – Mankinen, R. – Niilola, K. – Pulkkinen, M. – Riipinen, T. (2004) Vähittäiskaupan kansainvälistyminen ja tehokkuus – case päivittäistavara-kauppa. LTT-Tutkimus.

Maliranta, M. – Pajarinen, M. – Rouvinen, P. – Ylä-Anttila, P. (2007) Competition in Finland: Trends across Business Sectors in 1994–2004. KTM Julkaisuja 13/2007. Helsinki.

Nordic Food Markets – A Taste for Competition (2005) Pohjoismaisten kilpailuviranomaisten raportti. Ks. http://www.kilpailuvirasto.fi/tiedostot/Nordic_Food_Markets.pdf.

Päivittäistavara-kauppa ry (2008) Päivittäistavara-kauppa 2008–2009.